

Иван IV Васильевич, халк орасида “Иван Грозный” номини олган, Россия тарихидаги биринчи “подшоҳ” сифатида танилган шахс хисобланади (хукмронлик йиллари: 1533–1584). Унинг даврида Россияни марказлаштириш ва кенгайтириш сиёсатлари ортида кенг камровли босқинлар, жанглар, киргинлар ва диний таъкиблар яширинган эди. Шу зулмлар орасида мусулмон халқлар — айникса Волжская Булгария, Козон хонлиги, Астрахан хонлиги ва Сибир хонлиги аҳолиси жуда кўп жабр кўрди.

Козон хонлигининг босиб олиниши (1552 йил)

Козон хонлиги — мусулмон татарларнинг мустақил давлати эди. Иван Грознийнинг максади — уни Россияга қўшиш ва Исломни йўқ қилиш эди.

- 1552 йилда Иван Грозный 150,000 кишилик катта армия билан Козонга юриш қилди.
- Козон мухосараси 40 кун давом этди, кейин тўлиқ ишғол қилинди.
- Козоннинг кулаши билан минглаб мусулмонлар қирилди, масжидлар вайрон қилинди.
- Яшовчи аҳолининг катта қисми зўравонлик билан православликка мажбур қилинди.
- Козоннинг марказидаги масжидлар ўрнига черковлар қурилди, Куръонлар ёқилди.

Тарихчи Флетчернинг гувоҳлиги (16-асрда Россияда бўлган инглиз сайёҳ)

"Козонда бутун Ислом динига тегишли рамзлар таг-томири билан йўқ қилинди... Жамоат масжидлари черковлар билан алмаштирилди."

Астрахан хонлигини босиб олиш (1556 йил)

Козондан кейин навбатда Астрахан бор эди:

- Бу ерда ҳам асосан тотор мусулмонлар истикомат қиларди.
- Иван Грознийнинг армияси бу ерда ҳам қон тўқди, масжидлар ёндирилди.
- Минглаб мусулмонлар ўлдирилди ёки қул қилиб олиб кетилди.
- Ислом маданиятига оид ёзма манбалар, китоблар йўқ қилинди.

Сибир хонлигининг ишголи (1582 йил)

Сибир — мусулмон Ермаклар ва Сайидлар хукмронлигидаги худуд эди.

- Иван Грозний Ермак атамани жўнатиб, Сибирни босиб олди.
- Бу боскида ҳам жуда кўп мусулмон аҳоли қирилди ёки зўрлаб христиан қилинди.
- Янги черковлар қирилди, масжидлар вайрон қилинди.

Исломга қарши маданий ва диний уруш

Иван Грознийнинг сиёсатлари фақат ҳарбий эмас, маданий ва диний супрессия шаклида ҳам кечган:

- Ислом олиму уламолари қўлга олиниб, қатл қилинган.
- Куръон нусхалари олиб қўйилиб, ёқилган.
- Исломий таълим муассасаларига таъқиқ қўйилган.
- Масжидларни черковларга айлантириш амалиёти кенг қўлланилган.
- Мусулмонларнинг фарзандлари зўравонлик билан рус интернатларига олиб кетилган ва христиан қилиб тарбияланган.

Иван Грознийнинг мусулмон халқларга қаратилган босқини – тозалаш сиёсати

Иван Грознийнинг мусулмонларга қарши юритган сиёсати фақат ҳудудий эмас, балки диний тозалашга қаратилган бевосита геноцид ҳаракати эди. Бу зулмлар Россия тарихидаги Ислом маданиятининг сукунга кетишига сабаб бўлди. Айниқса Козон ва Астрахандаги маданий мерос ва аҳолининг ўчмас йўқотишлари — бугунги кунгача таъсир кўрсатган.

Тарихдан сабоқ олиш учун эслаб қолинг: зулмга қарши ҳимоя фақат қўлда эмас, илм ва хотирада ҳам бўлиши керак.

Иван Грозний нимадан вафот этган?

Иван IV нинг ҳаётининг сўнгги куни ҳақида нималар маълум?

Ўлиmidан олдин у ўзи учун кам учрайдиган тинч ҳолатда эди. Сўнгги йилларда уни қаттиқ оғриқлар, қоронғи туйғулар, оғир виждон азоблари қийнади. Гувоҳлардан биламизки, ўлим куни, эрталаб у касаллигидан биров енгиллик ҳис қилди, илик ванна қабул қилди ва Белский билан шахмат (ёки шашка) ўйнашга ўтирди. Бу кун у меҳрибон ва сокин эди. Ўйин пайтида уни инсулт тутди. Ўлаётган подшоҳнинг олдиндан айтилган истагига кўра, уни роҳибликка қабул қилиш маросими ўтказилди ва у тошдан ясалган шохона тобутга қўйилди.

Аммо биз бу манбага тўлиқ ишонишимиз мумкинми? (Подшоҳнинг ўлими олдиндан шашка ўйнагани ҳақидаги версия Россия подшоҳи саройидаги тартибларни аниқ етарлича билмаган бир хорижликдан қилиб чиққан.)

Қабри очишганда, олимлар саркофагнинг ён деворлари жуда юпка эканлигига дарҳол эътибор қаратишди. Эҳтимол, уларни дафн маросимидан олдин шошинч равишда қўшимча равишда қиртишлаган. Бу деталь подшоҳнинг касаллиги ҳақида баъзи маълумотларни очади. Қўринишидан, ўлими яқинлашиб қолган майит семириб кетган ёки шишган ва олдиндан тайёрлаб қўйилган тобутга сигмаган бўлиши мумкин. Тўрт аср олдин вафот этган подшоҳнинг ўлими сабабларини аниқлаш учун бир неча ой вақт кетди.

Кимёвий таҳлил Иван IV организида симобнинг қатта миқдори борлигини кўрсатди. Ва симоб организмга анча узок вақт давомида тушганлиги аниқланди. Эҳтимол, бу ўша пайтдаёқ тиббиётда қўлланилган симоб суртмаси билан даволаниш натижасидир? Ўки ўлимнинг сабаби захарланишмиди?

Бундай тахминлардан воз кечиш мумкин эмас эди. Якуний ҳулосалар учун вақт керак эди,

бундан ташкари, олимлар кўплаб суяк ўсимталарини, яъни остеофитларни топдилар. Улар умуртка погонасида, чанок суягининг тожларида, бўғимлар атрофида жойлашган эди.

Ўша даврдаги зодагонлар ўз хоналарида “жонли сув” (ёки “жонли кумуш”) солинган идишни очик холда саклаш одатига эга эдилар. Гўёки бу эгасига узок умр кўшармиш. Подшоҳ ҳам шундай килган бўлиши эҳтимоли катта. Ўшанда хали симоб бугларининг зарарли таъсири хакида билишмасди.

Остеофитларнинг пайдо бўлиш сабаблари эса жуда хилма-хилдир. Булар кексалик артрози (бўғимнинг сурункали яллигланиши) кўринишлари бўлиши мумкин, у кўпинча алоҳида бўғимларга таъсир қилади. Остеофитлар эндокрин бузилишлар асосида пайдо бўлиши мумкин; хавфли ўсмаларда - масалан, простата бези саратонининг остеосклеротик метастазлари. (Кейинчалик патологоанатомлар томонидан тахмин килинганидек, биз кўриб чиқаётган ҳолатда айнан шу охириги вариант энг эҳтимолийси эди.)

Баъзида бу суяк ўсимталари секин ўсиб боради, беморга алоҳида нокулайлик тугдирмайди, лекин кўпинча огриклар кичик ҳаракатларда ҳам пайдо бўлиши мумкин, айниқса Иван IV даги каби ўсимталардан (бўғим юзаларининг четларида - ўзига хос “шпоралар” ёки “козирёклар”). Огриклар ўткир ва азобли бўлиб, қайта-қайта такрорланади - ахир, ўсимталарнинг ўткир четлари нервларни, томирларни сиқиб, мушакларга кириб боради.

Иван IV нинг сўнгги йиллардаги ҳаёти канчалик азобли бўлганини тасаввур қилиш кийин эмас - нафакат уйгок ҳолатда, балки тунда, қаработда ҳам, тасодифий ҳаракатдан ҳам азобли, қарчатадиган, уйқуни қочирадиган огрик пайдо бўларди.

Ҳеч қандай табибларнинг дорилари, гарб табибларининг даволаш маслаҳатлари подшоҳга ёрдам бера олмаган, факат вақтинчалик енгиллик бериб, огрикни босган. Ўша пайтдаги тиббиёт даражаси билан подшоҳни даволашнинг иложи йўқ эди. Айнан шу узлуксиз азоблар Иван Грознийнинг характеридаги ёмон ўзгаришларга олиб қилиши мумкин эди, бу унинг кўп хатти-ҳаракатларини тушунтиради. Доимий огрикли стрессда бўлгани учун у мутлақо олдиндан айтиб бўлмас эди.

Биринчи рус подшоҳининг поклари картон қутиларга эҳтиёткорлик билан жойлаштирилиб, Герасимовнинг пластик реконструкция лабораториясига алоҳида эҳтиёткорлик билан олиб борилди. (Поклар умри давомида - тўрт аср олдин - Иван IV бир неча бор юрган эски Калуга йўли орқали олиб кетилди. Яқин атрофда, энди Москва университети минораси кўтарилиб турган Воробьёвское қишлоғида подшоҳ 1547 йилги кўзғолон пайтида яширинган эди.)

Лабораторияда қутилар очилди ва бош суяги олимнинг иш столига қўйилди. Подшоҳ Иван IV нинг киёфасини тиклаш бошланди. Аввал бош суяги суякларни мустаҳкамлайдиган махсус эритма билан яна бир бор синчиклаб ишлов берилди, консервация қилинди.

Кейин гипс нусхалари олинди. Герасимов улар билан ишлашни бошлади, асл бош суяги эса қабр склепига қайтишини кутиб, дахлсиз холда қолди. Дастлабки босқич энг маъсулиятлиси эди: юз мушаклари пайларининг бириктириш жойларини синчковлик билан ўрганиш, синчков ва такрорий ўлчовлар, олинган маълумотларни таҳлил қилиш... Ва факат январ ойида (қабр очилганидан деярли олти ой ўтгач) Герасимов Иван Грознийнинг юзини реконструкция қилишга киришди.

Ўз усулига кўра, хайкалтарош подшоҳнинг бош суяги нусхасига пластилидан мушак тўқималарини қўйди ва бош суягининг барча хусусиятларига диққат билан риоя қилди.

Кичик нотўғри хисобланган деталь ҳам келажакдаги подшоҳнинг хайкалтарошлик портретининг хакконийлигига таъсир килиши мумкин эди.

Баъзида шубхалар пайдо бўларди. Масалан, бош суяги гумбазининг чоклари жуда ёш, 53 ёшга тўғри келмайдигандек туюлди. Кўшимча синчков ўрганиш аномалия йўқлигини тасдиқлади.

Бошка мисол. Грознийнинг жуда яхши сакланиб колган тишлари антропологлар ва анатомларни бош котиришга мажбур килди. Барча тиббий маълумотларга кўра, тишлар подшоҳдан йигирма ёшгача ёшроқ эди - текис, мустахкам, ейилмаган, иккита кесувчи тиш умуман ейилмаган, кулок тишлар эндигина ёриб чиккан эди - худди ёш йигитнинг тишлари каби.

(«Тасаввур килинг, йилномаларда Иван подшоҳнинг 40 ёшигача баъзи тишлари сут тишлари бўлганлиги айтилган. Табиийки, бунга ҳеч биримиз ишонмаган эдик. Аслида эса хаммаси тўғри бўлиб чикди!» — деган эди бир сафар Герасимов. Бу ерда кандайдир генетик аномалия мавжуд эди, бу, умуман олганда, ижобий ҳолат. Афсуски, бу хусусиятни на юкори, на паст линия бўйлаб кузатиб боришнинг имкони бўлмади. Савол шунчаки фактни аниклаш боскичида қолиб кетди.)

Пастки жаг ёйи жуда тик, бундай ҳолатларда тил огиз бўшлигида одатдагидан юкорирокда жойлашади. Грозний бироз шивирлаб гапирган бўлиши ҳам эҳтимолдан холи эмас. Аммо замондошлар монархнинг бундай нутк нуксонлари ҳақида одатда гапирмаганлар.

1964 йилнинг мартага келиб, мушак тўкималари ниҳоят тўлик моделлаштирилди ва Герасимов якуний ишлов беришга киришди... Иван IV тор, иродали юзга, эгилган катта бурунга, кичик огизга, баланд пешонага, катта кўзларга, бироз олдинга чикиб турган юзнинг пастки қисмига эга эди.

Сакланиб колган скелет бўйича подшоҳнинг қадди-қомати ҳам тикланди. Иван Грозний баланд бўйли, йирик, тўлачадан келган, кучли ва бақувват эди. У кенг елкали, яхши ривожланган мушакларга эга эди.

Ҳа, эҳтимол, у Черкасов ўйнаган подшоҳга жуда ўхшамайди. У Репиннинг ўгил-қотилига ҳам, Антокольский хайкалига ҳам ўхшамайди...

Иван Грозний ёнида унинг газаб отига миниб ўлдирган йигирма етти ёшли ўгли шахзода Иван дафн этилган. Унинг қабрида чиришдан сакланиб колган қалин, узун сарғиш жингалак сочлар топилган. Шахзода қийимининг матоси сакланиб колган - ювиш ва тозалашдан кейин у олтинранг тусли ипак мато эканлиги аникланди.

Аммо, афсуски, шахзоданинг бош суягини вақт саклаб қола олмаган. Шахзода Иван қандай ўлдирилганини ҳеч қачон билолмаймиз. У отасига ўхшаганмиди.

Грознийнинг бошка ўгли - подшоҳ Фёдорнинг бош суяги ёмон сакланган. Бирок, Герасимов Фёдорнинг портретини қайта яратди. Негадир уни жуда шошилиш равишда дафн этишган. Саркофаг қопқоғига ёзув ўйган уста ҳатто сўзларни охиригача ёзмаган. «Иисус» ўрнига «Ису», «благочестивый» сўзида эса биринчи ва охири ҳарф йўқ, «погребено» сўзидан олдин «а» боғловчиси икки марта ўйилган. Ёзувнинг юкори қаторлари текис, пастки қисми эса гўёки «шошилиш» бўлиб, қия кетган.

Эҳтимол, марҳум подшоҳ Фёдор билан ортикча маросимлар қилишмагандир. Унинг қайини Борис Годунов ҳокимиятга интиларди...

Хўш, Фёдор Иоаннович нимадан вафот этган? Йилномалар бу ҳақда қам маълумот беради. Сабаби оддий - улар эндигина юксалган «ҳокимият эгаларини» «ҳафа қилишни», улар билан можарога киришни истамаганлар. Фақат Псков йилномасида уни Годунов

Муаллиф:

01.08.2025 04:05 - Янгиланди 01.08.2025 04:17

захарлаганлиги хакида тахмин бор.

Замонавий кимёвий тахлиллар Фёдорнинг организмида мишяк микдори юкори бўлганлигини ва захарланиш версияси энг эхтимолли эканлигини кўрсатди.

Кабрлар каторида бир пайтлар тўртинчиси - Борис Годуновнинг кабри хам бўлган. У очилганда ичи бўш бўлиб чикди...

Шундай килиб, тарихий далил тасдикландики, Лжедмитрий I подшоҳ Бориснинг жасадини саркофагдан чиқариб, кашшок ёғоч тобутда чеккадаги Варсонофьевский монастирига олиб кетишни буюрган.

Лжедмитрийдан кейин тахтга ўтирган боярин подшоҳ Василий Шуйский Иван Грознийнинг кичик ўгли Дмитрийнинг колдикларини Угличдан Москвага кўчириб, уларни Годуновнинг собик кабрига кўйишни буюрди. Бирок, кичик Дмитрийнинг жасади ерга берилмади, балки Архангельский соборининг марказидаги махсус тобутда ибодат учун кўйилди. Шуйский Дмитрийнинг колдикларини Угличдан аждодлар кабрига кўчиришни буюрганда, ўсмирнинг жасади чиримасдан сакланиб колганлиги хакида миш-мишлар таркала бошлади... Ва у Москвага олиб кетилаётганда, гўёки жарохатидан кизил кон оккан. Дмитрий бегуноҳ ўлдирилган, мукаддас шахид деб эълон килинди.

Архангельский соборига хакикатан хам Дмитрийнинг колдиклари олиб келинганми? Шахзода жасадининг чиримаслигини сахналаштириш учун шохона оиладан бўлмаган бошка бир гўдак ўлдирилмаганми?

Буни гўдакнинг бош суяги сакланиб колган такдирда текшириш мумкин. Иван IV, унинг отасининг киёфаси тикланган. Кремлда Дмитрийнинг онаси Мария Нагаянинг дафн этилган жойи бор. Колдикларнинг киёсий тахлили (шунингдек, ота-оналар ва ўгилнинг портретлари) ўтмишнинг яна бир сирини очиши мумкин.

Иван IV ва унинг ўгилларининг ўлими холатлари мураккаб ва ноаник. Иван Грозний ва унинг ўгли Фёдорнинг киёфалари кайта яратилганидан сўнг, уларнинг колдиклари кабрларига кайтарилди. Огир кабр тошлари ўз жойига кўйилди. Лекин Иван IV ва унинг фарзандларининг хаёт сирини колиб кетди.

"Кучли етакчи" образини идеаллаштириш

Иван Грозный Россия тарихидаги биринчи "подшоҳ" (царь) хисобланади. Унинг даврида марказлаштирилган давлат тузими вужудга келган. Миллатчи рус пропагандачилар буни шундай талкин килади:

“Иван Грозный Россияни бирлаштирди, давлатни кучайтирди, душманларни енгди.”

Хакикатда эса бу жараёнда:

- Козон, Астрахан, Сибирдаги мусулмон халklar кириб ташланган;
- Минглаб одамлар опричнина даврида киргин килинган;
- Феодал зўравонлик тизими курилган.

Лекин бугунги Кремль учун Иван Грозный “темир кўлли етакчи” сифатида Путиннинг шахсий имиджига ўхшаш фигура сифатида ишлатилади. (Яъни Путиннинг жиноятини оклаш учун)

Тарихий зулми "давлат курилиши" деб оклаш

Россия пропагандасида Грознийнинг зулмлари — масалан:

- опричнина (махсус террор хизмати),

Муаллиф:

01.08.2025 04:05 - Янгиланди 01.08.2025 04:17

- жамоавий катллар,
- диний таъкиблар

...булар ўтмишдаги “керакли катъийлик” сифатида кўрсатилади. Шу йўл билан ҳозирги давлатнинг авторитар услуби — яъни:

- муҳолифатни босиш,
- матбуотни цензура қилиш,
- миллатчиликни ошириш

...окланади ва халқ онгида “бу нормал, улуғ тарихий мерос” деган тасаввур шакллантирилади.

Миллий гурурни сунъий кўтариш мақсади

Иван Грозний орқали россияликларга шундай сигнал берилади:

“Биз доим буюк давлат бўлганмиз, дунёдан кўрмаганмиз, душманларни енгганмиз!”

Бу — тарихий ҳақиқат эмас, балки миллий истисночилик (рус шовинизми)ни кучайтириш учун яратилган миф. Бу миф Украинадаги уруш, Ғарбга қарши позиция, ва ички душманларга қарши сиёсат учун психологик асос вазифасини ўтайди.

Масжидларни ёккан одамни “кахрамон” сифатида кўрсатиш — исломофобия аломати Иван Грозний — Козон, Астрахан ва Сибирдаги мусулмон халқларни қирган, масжидларни вайрон қилган, Қуръонларни ёккан золим. Уни макташ — мусулмонларга қарши тарихий зўравонликни нормаллаштириш дегани. Бу Россиядаги исломофобия ва миллатига кўра бўлиниш сиёсатининг бир бўлагидир.

Иван Грозный — тарихий зулмни оқлаш учун ишлатиладиган рамз

Иван Грознийни мактов — бу:

- Халқни авторитаризмга ўргатиш;
- Тарихий зулмни идеаллаштириш;
- Кремлнинг ҳозирги сиёсатига психологик асос тайёрлаш;
- Миллатчилик ва исломофобияни ошириш.

Иван Грозний тарихий ҳақиқатда факат қон, қул ва вайрона қолдирган шахс эди. Уни “улуғлаш” — факат зулмни қонунийлаштиришдир.

Абу Муслим

(профессор, сиёсий таҳлилчи)